

تاریخ دریافت مقاله: ۸۴/۸/۱۴
تاریخ بررسی مقاله: ۸۵/۸/۲۰
تاریخ پذیرش مقاله: ۸۵/۹/۲۵

مجله علوم تربیتی و روانشناسی
دانشگاه شهید چمران اهواز، زمستان ۱۳۸۵
دوره سوم، سال سیزدهم، شماره ۴
صص: ۱۲۶-۱۰۳

شناسایی و معرفی عوامل ترغیب کننده و بازدارنده مطالعه آزاد دانش آموزان دوره متوسطه استان مازندران

دکتر فریده عصاره*

تقی گلچوبی**

چکیده

این پژوهش به منظور بررسی وضعیت حال مطالعه آزاد دانش آموزان دوره متوسطه استان مازندران و شناسایی و معرفی عوامل ترغیب کننده و بازدارنده مطالعه آنان انجام شده است. هدف آن ارائه تصویری از وضعیت و میزان مطالعه آزاد دانش آموزان دوره متوسطه و بسط اطلاعات موجود در زمینه‌های عادت به کتابخوانی و مطالعه آزاد در آن جامعه بوده است. در این پژوهش که از نوع پیمایشی-اکتشافی است، تعداد ۳۸۲ نفر از دانش آموزان دوره متوسطه در استان مازندران به عنوان نمونه انتخاب شدند. نتایج این پژوهش نشان داد، میانگین مطالعه آزاد دانش آموزان ۴/۸/۵ دقیقه در شبانه روز می‌باشد. بین میزان مطالعه آزاد دانش آموزان دختر و دانش آموزان پسر تفاوت وجود دارد. تحلیل عاملی گویه‌های مربوط به عوامل مطالعه دانش آموزان نشان داد که تشویق والدین به مطالعه فرزندان، وجود کتابخانه در محل تحصیل و برگزاری مسابقات کتابخوانی از جمله مؤلفه‌های ترغیب کننده‌ای بودند که با بیشترین واریانس تبیین شده در افزایش میزان مطالعه آزاد دانش آموزان تأثیرگذار بوده‌اند. مؤلفه‌های بازدارنده مطالعه شامل، گرانی کتاب، مشکلات اقتصادی، نداشتن فرصت کافی برای مطالعه مهمترین و مؤثرترین موارد در کاهش میزان مطالعه می‌باشند.

کلید واژگان: مطالعه آزاد، عوامل ترغیب کننده مطالعه، عوامل بازدارنده مطالعه، دانش آموزان متوسطه، استان مازندران

* عضو هیئت علمی گروه کتابداری دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز
** کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه شهید چمران اهواز

مقدمه

سرگرمیهای دیگری می‌نمایند و کمتر

کتاب می‌خوانند. حضرت علی (ع) می‌فرماید: در عجبم از مردمی که به غذای جسم خویش چه بسیار اهمیت می‌دهند اما نسبت به کتاب و مطالعه که تغذیه روح آنان است این چنین بی‌اعتنا و بی‌توجهند. بدیهی است همگامی هر قوم با علوم و فنون جدید و حرکت علمی و عملی در این راستا، کسب علم و دانش را ضروری می‌نماید که این موقعیت جز در سایه مطالعه و کتابخوانی میسر نمی‌باشد و سعادت و سربلندی آن قوم جز در ساخت مناسب و مستمر این فرهنگ و نهادینه نمودن آن بدست نخواهد آمد.

پژوهشهای مختلفی در زمینه کمبود مطالعه در برخی از استانهای کشور انجام شده و نتایج حاصله حاکی از آن است که میزان مطالعه در کشور ما حتی نسبت به برخی از کشورهای در حال توسعه پایین‌تر است. البته این مقدار در مقایسه با کشورهای پیشرفته اصلاً قابل قیاس نیست. طبق یک بررسی آماری، میانگین مطالعه روزانه یک فرد فرانسوی، ۴ ساعت و یک نفر انگلیسی ۳/۵ ساعت می‌باشد (شریف مقدم، ۱۳۷۵). این در حالی است که در کشور ما، به طور کلی در شبانه روز هر ایرانی ۲ دقیقه از وقت

بسیاری از فعالیتهای روزانه می‌تواند فرصتهایی برای تجربه کردن زندگی باشد و خواندن یکی از این فعالیتهاست. کتاب دریچه‌ایست به سوی جهان شگفت‌انگیز علم و معرفت و مطالعه راهی است بسیار ساده و عملی برای پرورش استعداد های خداداد انسان و آموزش علوم و فنونی که او را در مسیر رشد و تعالی راهنمایی می‌نماید. اگر بتوانیم مطالعه را در انسان به صورت عادت درآوریم دیگر ارتباط او با جهان دانش و آگاهی دشوار نخواهد بود و او بدون هیچ زحمت و مرارتی خواهد توانست از راه مطالعه، درک و اندیشه خود را نسبت به جهان هستی رشد و تعالی بخشد.

پدیده فقر مطالعه از جمله معضلاتی است که در اکثر کشورهای در حال توسعه وجود دارد، و این امر می‌تواند در دراز مدت تهدیدی جدی برای این جوامع به حساب آید.

در کشور ما، علی‌رغم داشتن پیشینه فرهنگی بسیار غنی و تأکید دین مبین اسلام به امر مطالعه، کمتر به این امر پرداخته می‌شود، حتی دانش‌آموزان و دانشجویان بیشتر اوقات فراغت خود را صرف

خود را صرف مطالعه می‌نماید و سهم کتابخوانی هر ایرانی در سال یک کتاب است. این شرایط، مشکل حاد کتاب نخواندن را در کشور نشان می‌دهد (اطلاعات، ۱۳۸۱). با توجه به موارد فوق، در این تحقیق سعی می‌شود وضعیت حال مطالعه آزاد دانش‌آموزان دوره متوسطه استان مازندران بررسی شود، عوامل ترغیب کننده و بازدارنده مطالعه آنها شناسایی و در نهایت راهکارهایی عملی جهت ارتقای میزان مطالعه این دانش‌آموزان ارائه شود.

در ایران این نوع برنامه‌ریزیها به صورت نظامند دنبال نمی‌شوند، به همین جهت میزان کتابخوانی در میان کودکان و نوجوانان و به تبع آن تمامی اقشار مملکت پائین است. حتی دانشجویان و دانش‌آموختگان ما که مطالعه جزء حرفه و زندگی آنان است، غالباً وقتی سراغ کتاب و مطالعه می‌روند که مجبور باشند و تنها آن مقدار مطالعه می‌کنند که نیازهای آنی آنان را برطرف کند. وجود مسائل فوق‌انگیزه‌ای جهت تهیه مقاله حاضر با اهداف زیر شد:

اهمیت و ضرورت پژوهش

مطالعه و خواندن اساس کسب علم و دانش و در نتیجه دانائی است و دانائی محور تحقیق و توسعه است. به همین جهت بعضی از کشورهای جهان در راه ایجاد عادت مطالعه در کودکان، برنامه‌ریزی‌های خود را از قبل از دوره آمادگی و دبستان آغاز می‌کنند و در سطوح مختلف سنی برنامه‌های مناسبی را جهت ایجاد انگیزه کتابخوانی در کودکان و نوجوانان دنبال می‌کنند (ساندرز و هولت، ۱۳۷۹).

اهداف پژوهش

۱. بررسی وضعیت مطالعه آزاد در دانش‌آموزان دوره متوسطه استان مازندران
 ۲. شناسایی و معرفی عوامل ترغیب کننده مطالعه آزاد در این دانش‌آموزان
 ۳. شناسایی و معرفی عوامل بازدارنده مطالعه آزاد در این دانش‌آموزان
- به منظور رسیدن به اهداف فوق سعی می‌شود به سؤالات زیر پاسخ داده شود.

سؤالات تحقیق

- ۱- میزان مطالعه آزاد در دانش‌آموزان دوره متوسطه استان مازندران چه قدر است؟

۲- عوامل ترغیب کننده مطالعه آزاد در این دانش‌آموزان کدامند؟
 ۳- عوامل بازدارنده مطالعه آزاد در این دانش‌آموزان کدامند؟
 ۵- راهنمایان و مشوقهای مطالعه آزاد

دانش‌آموزان چه افرادی (یا عواملی) هستند؟
 ۶- منابع مورد مطالعه دانش‌آموزان بیشتر در چه موضوعات و چه فرمتهایی است؟

روش پژوهش

تحقیق حاضر از نوع توصیفی و روش آن پیمایشی - اکتشافی است. به منظور شناسایی عوامل ترغیب کننده و بازدارنده مطالعه آزاد در دانش‌آموزان، ابتدا مؤلفه‌های مربوطه را از متون تحقیقات قبلی بیرون کشیده و به تفکیک مؤلفه‌های ترغیب کننده و بازدارنده در فهرستی تهیه شدند. فهرست مذکور را به گروه کوچکی ارائه داده و از آنها خواسته می‌شد موارد مناسب را علامت بزنند. ضمناً در یک سؤال باز از آنان خواسته می‌شد تا سایر مؤلفه‌های مهم را که به نظرشان می‌رسد اضافه نمایند. سپس فهرستی از کلیه مؤلفه‌ها به تفکیک مؤلفه‌های ترغیب کننده و بازدارنده تهیه می‌شد و در میان کل پرسش‌شوندگان توزیع می‌شد. پس از گردآوری

پرسشنامه‌ها و استخراج کلیه پاسخها، روش تحلیل عوامل روی آنها انجام می‌شد تا بدینوسیله عوامل ترغیب کننده و بازدارنده مطالعه آزاد دانش‌آموزان شناسایی و معرفی شوند.

برای سنجش عوامل مؤثر بر میزان مطالعه دانش‌آموزان در این تحقیق، از ۳۱ گویه استفاده شده که در سطح رتبه‌ای و به صورت طیف لیکرت اندازه‌گیری شده‌اند. به منظور مشخص کردن عوامل مؤثر بر میزان مطالعه دانش‌آموزان، از روش تحلیل عوامل استفاده شده است. تحلیل عوامل یکی از روشهای تحلیل چند متغیره^۱ است که مجموعه بزرگی از متغیرها را به مجموعه کوچکی از متغیرهای اساسی که عامل خوانده می‌شوند تقلیل می‌دهد (عصاره، ۲۰۰۳).

از آنجایی که عوامل مؤثر بر میزان مطالعه از دو بعد ترغیب کننده و بازدارنده تشکیل شده است، لذا به منظور نتیجه بخش بودن تحلیل عوامل یا به عبارتی تعیین مناسب بودن متغیرها در ماتریس همبستگی، از آزمونهای آماری کیسر-میر-اولکین^۲ و آزمون

1- Multivariate analysis techniques

2- Kaiser-Meyer-Olkin Measure (KMO)

بارتلت^۱ استفاده شده است. این آزمونها قبل از انجام تحلیل عوامل بر روی داده‌ها انجام شده و قابلیت و نیکویی انجام تحلیل عوامل آزمون شد. نتایج هر دو آزمون مبین (که در این مطالعه به ترتیب برابر با ۰/۷۸۵ و در سطح معنی‌داری صقربدست آمد) این واقعیت بود که تحلیل عوامل برای این داده‌ها، ایده مطلوبی است.

معمولاً در تحلیل عوامل برای تعیین عاملها از دو روش استفاده می‌شود: یکی استفاده از عواملی که مقادیر (ارزش) ویژه^۲ آنها بزرگتر از عدد ۱ است. مقدار یا ارزش ویژه، در ماتریس همبستگی، تعیین می‌کند کدام فاکتورها در آنالیز باقی می‌مانند، زیرا فاکتورهایی که مقدار ویژه آنها از ۱ کمتر باشد از آنالیز خارج می‌شوند. دیگری استفاده از آزمون اسکری^۳ می‌باشد. آزمون اسکری تصویر گرافیکی ارزش ویژه در هر یک از فاکتورهای استخراج شده است، به عبارتی دیگر تصویری از واریانس کلی مربوط به هر عامل را نشان می‌دهد. در این پژوهش از هر دو روش، مقادیر ویژه با

بارعاملی حداقل ۳. و آزمون اسکری استفاده شده است.

از میان روشهای چرخش نیز، چرخش واریماکس^۴ بکار گرفته شده است. همچنین در حالت کلی، تحلیل عاملی ۳۱ گویه با استفاده از روش "تجزیه به مؤلفه‌های اصلی"^۵ صورت گرفته است. یادآوری می‌شود که تحلیل پایایی گویه‌های موجود بر اساس همسانی درونی و با استفاده ضریب آلفای کرانباخ صورت گرفته است.

۱- جامعه پژوهش

جامعه آماری این پژوهش را دانش‌آموزان دوره متوسطه (اول تا سوم دبیرستان) مدارس دولتی - عادی نقاط شهری استان مازندران تشکیل می‌دهد، به دلیل این که دانش‌آموزان دوره پیش دانشگاهی بیشتر وقت خود را جهت موفقیت در امتحان کنکور در کتابهای درسی صرف می‌نمایند از جامعه آماری این تحقیق کنار گذاشته شده‌اند. تعداد کل جامعه آماری در زمان شروع تحقیق یعنی در مهر ماه ۱۳۸۳، تعداد ۸۶۶۷۴ (۳۷۷۸۰ پسر و ۴۸۸۹۴ دختر) نفر بوده است. چارچوب نمونه‌گیری

1- Bartlett's Test of Sphericity (BTS)

2- Eigenvalue

3- Scree Plot

2- Varimax Rotation

3- Principal Component Analysis

شامل مرکز استان و ۸ شهرستان دیگر بوده است. از این میان تعداد ۱۸ مدرسه به عنوان نمونه انتخاب شدند. با توجه به اینکه دانش‌آموزان حجم آماری وسیعی را شامل می‌شدند، برای صرفه‌جویی در وقت، سرعت و صحت پژوهش از روش نمونه‌گیری چند مرحله‌ای (طبقه‌ای و تصادفی ساده) استفاده شد، که بر اساس نسبت تعداد ۱۸۸ نفر دانش‌آموز در پایه اول، ۹۸ نفر در پایه دوم، ۹۶ نفر در پایه سوم انتخاب شدند که در مجموع تعداد ۳۸۲ نفر دانش‌آموز حجم این پژوهش را تشکیل داده‌اند. اطلاعات مربوط به جامعه آماری از سازمان آموزش و پرورش استان مازندران دریافت شد.

تعداد قابل قبول حجم نمونه از نظر علمی بر اساس فرمول کرجسی و مورگان^۱ (دیانی، ۱۳۸۰) انتخاب شد و اطمینان حاصل گردید که حجم نمونه معرف و قابل تعمیم به کل جامعه آماری است.

گردآوری داده‌ها توسط پرسشنامه صورت گرفت. این ابزار شامل ۳۴ سؤال بود که به ۳ بخش، اطلاعات کلی، وضعیت مطالعه و

مؤلفه‌های تأثیرگذار مطالعه (مؤلفه‌های بازدارنده، مؤلفه‌های ترغیب‌کننده) تقسیم شد.

ماده‌های پرسشنامه شامل موادی بود که از متون استخراج شده بودند و در سیاهه واریسی تنظیم شده و بین ۶۰ نفر از دانش‌آموزان جمعیت مورد مطالعه (خارج از نمونه) توزیع شدند. سیاهه واریسی متشکل از ۲ ستون حاوی تعدادی مؤلفه‌های بازدارنده و ترغیب‌کننده مطالعه آزاد بودند. از دانش‌آموزان خواسته شد، مؤلفه‌های مهم را مشخص نمایند و سایر مواردی را که به نظرشان مهم می‌رسد نیز به فهرست اضافه نمایند. با گردآوری سیاهه‌های واریسی فوق و بررسی مؤلفه‌ها و همچنین کسب نظرات صاحب‌نظران جمعاً ۱۵ مورد به عنوان مؤلفه‌های بازدارنده و ۱۶ مورد به عنوان مؤلفه‌های ترغیب‌کننده انتخاب گردیده و در قالب پرسشنامه‌ای در آمدند.

برای اطمینان از کارایی ابزار سنجش (پرسشنامه) ابتدا مطالعه مقدماتی در جامعه نمونه ۵۰ نفره انجام شد. در واقع برای رفع نواقص و ابهامات پرسشنامه از روش آزمون مقدماتی استفاده شد. در این آزمون ۵۰ نفر از دانش‌آموزان دوره متوسطه به سؤالات پاسخ

دادند. ساله "انجام داد که هدف آن شناخت آن دسته از عوامل اجتماعی بود که نوجوانان را به مطالعه راغب یا بی میل می سازد. وی عوامل عدم مطالعه را عدم درک مطالعه به عنوان مسأله ای مهم، کمبود تعداد کتابخانه ها و دسترس ناپذیر بودن آنها، مسائل مربوط به کتاب (شمارگان)، محدود بودن گروه کتابخوان، مشکلات اقتصادی، نادرستی روشها و برنامه های تحصیلی، بدی توزیع کتاب و گرانی آن اعلام داشته است. او همچنین میزان متوسط مطالعه دانش آموزان دبیرستانی را ۱۴ دقیقه در شبانه روز بدست آورد.

تجزیه و تحلیل یافته های آزمون مقدماتی، بعضی از نواقص را در پرسشنامه آشکار ساخت که بالطبع این نواقص برطرف شد، همچنین به منظور حصول روایی مطلوب، از نظرات استادان و صاحب نظران استفاده شده و بدین ترتیب پرسشنامه نهایی شد. تحلیل پایایی گویه های موجود بر اساس همسای درونی و با استفاده از ضریب «آلفای کرانباخ» صورت گرفته است و این ضریب برای وضعیت مطالعه ۰/۸۰ بوده، برای مؤلفه های ترغیب کننده ۰/۸۶ و برای مؤلفه های بازدارنده برابر با ۰/۷۳ بدست آمده است.

«بررسی وضعیت مطالعه غیر درسی دانش آموزان کشور» عنوان پژوهشی است که در سال ۱۳۷۲ توسط زرافشان در قالب پایان نامه در دانشگاه تهران ارائه شد. این تحقیق که به روش پیمایشی انجام شده است. میزان مطالعه دانش آموزان هر دوره تحصیلی در ایام سال تحصیلی و در تابستان و عوامل مؤثر بر مطالعه دانش آموزان از جمله خانواده، کتابخانه، معلم، مدرسه، تلویزیون، داشتن راهنما در ایجاد عادت به مطالعه مورد بررسی قرار گرفته است. تجزیه و تحلیل نتایج نشان داد که دانش آموزان به مطالعه علاقه نداشتند

پیشینه پژوهش در ایران

تحقیقات علمی متعددی در رابطه با وضعیت کتابخوانی در برخی از استانهای کشور انجام شده است که نتایج تقریباً متنوعی را به دنبال داشته اند. اگرچه این پژوهشها دارای نتایج تقریباً متفاوتی است، ولی همه آنها در کل به یک مشکل واحد یعنی کم خوانی اشاره دارند که در ذیل به برخی از آنها اشاره میشود:

حری (۱۳۵۱) پژوهشی با عنوان "جامعه شناسی کتابخوانی نوجوانان ۱۵-۱۹

و به طور متوسط در طول سال روزانه ۴۱ دقیقه و در ایام تابستان روزی ۵۵ دقیقه مطالعه می‌نمودند. بررسی عوامل مؤثر بر مطالعه نشان داده‌است که معلمین بالاترین نقش را در مطالعه ایفا می‌نمایند.

فخرایی در سال ۱۳۷۶ تحقیقی با عنوان «بررسی روشهای مؤثر در افزایش میزان مطالعه دانش‌آموزان دوره متوسطه در شهر تبریز» انجام داد. او با استفاده از روش میدانی، تأثیر متغیرهای مختلفی که در مقوله‌های مربوط به مدرسه، معلم، کتابدار، کتاب، کتابخانه، خانواده و جامعه قرار داشتند را بر میزان مطالعه ۵۱۸ نفر از دانش‌آموزان دختر و پسر دبیرستانهای تبریز بررسی کرد. نمونه مورد مطالعه را از نواحی چهارگانه آموزش و پرورش تبریز و با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی چند مرحله‌ای انتخاب شده بود. نتایج تحلیل‌های آماری در این تحقیق نشان داد میانگین مطالعه دانش‌آموزان در شبانه روز ۵/۲۶ ساعت بوده است که از این میان سهم دانش‌آموزان دختر ۶/۱۷ ساعت و دانش‌آموزان پسر ۴/۴۶ ساعت بود. یافته‌های تحقیق حکایت از آن داشت که دانش‌آموزانی که بر اساس برنامه ریزی در ساعات مشخصی به مطالعه در منزل می‌پرداختند، بیشتر از دانش‌آموزانی که برنامه‌ریزی برای این کار نداشتند، مطالعه می‌کردند. برخورد پدر و مادر نسبت به مطالعه کتابهای کمک درسی نیز با میزان مطالعه آنان رابطه آماری معنی‌داری نشان داد.

به عبارتی، دانش‌آموزانی که والدین آنها نسبت به مطالعه کتابهای کمک درسی نگرشی مثبت داشته و از سوی آنها مورد تشویق قرار گرفته‌اند نسبت به سایر دانش‌آموزان از میزان مطالعه بیشتری برخوردار بوده‌اند.

یوسفی در سال‌های ۱۳۷۸-۱۳۷۹ پژوهشی با عنوان «بررسی وضعیت (میزان) مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان دوره متوسطه استان قم» با هدف ارائه تصویری از وضعیت و میزان مطالعه غیر درسی دانش‌آموزان دوره متوسطه استان مذکور انجام داد. یافته‌های پژوهش نشان داد میزان مطالعه دانش‌آموزان در مقایسه با سایر فعالیت‌های آنان بسیار اندک بود، به نحوی که سرانه مطالعه روزانه آنان حدود ۱۲/۱۲ دقیقه بوده است.

امانی (۱۳۷۹) پژوهشی تحت عنوان «رابطه مطالعه در دوران کودکی - نوجوانی با مطالعه در دوران بزرگسالی» انجام داد. این پژوهش که به منظور شناخت عوامل مؤثر بر

از جمله عواملی بوده‌اند که بیش از بقیه در کاهش میزان مطالعه غیر درسی دانش‌آموزان تأثیرگذار بوده است.

پیشینه تحقیق در خارج

نام کوان^۱ (۱۹۹۴) پژوهشی با عنوان "عادت به مطالعه و توسعه کتابخانه در نیجریه" با هدف تعیین عوامل اجتماعی، اقتصادی و آموزش تأثیرگذار بر مطالعه در میان مردم نیجریه انجام داد. نتایج حاصله نشان داد که مردم نیجریه به طور متوسط برای موفقیت در امتحانات مطالعه می‌کنند. این تحقیق می‌افزاید که فقدان فرهنگ مطالعه در نیجریه از رشد کتابخانه‌ها می‌کاهد.

مطالعه دیگری تحت عنوان «کاهش مطالعه دیگر یک مشکل اساسی نیست: بررسی خرید کتاب، امانت و قرائت» توسط ایس کیز^۲ در سال ۱۹۹۴ در کشور هلند صورت گرفت که هدف آن بررسی خرید کتاب و استفاده از کتابخانه‌های عمومی در کشور مذکور بود. یافته‌های این تحقیق نشان داد که ۴۴ درصد از مردم حداقل ۱۰ کتاب در سال می‌خوانند. از میان این افراد ۱۷

مطالعه با استفاده از روش پیمایشی بین دانشجویان کارشناسی دانشگاه‌های آزاد صورت گرفت، تعداد ۳۵۰۰ پرسشنامه بین دانشجویان نمونه توزیع گردید. یافته‌های پژوهش نشان داد حدود ۳۱ درصد پاسخگویان در روز فقط ۳۰ دقیقه و حدود ۲۴ درصد آنان در روز تا یک ساعت و حدود ۱۰ درصد پاسخگویان در روز بیش از یک ساعت مطالعه کتب غیر درسی دارند. او همچنین مهمترین عوامل کمبود میزان مطالعه کتاب در کشور را، گران بودن کتاب، ارج نداشتن جامعه به علم و دانش، مشکلات اقتصادی جامعه، عادت نداشتن مردم به مطالعه از دوران کودکی - نوجوانی، نداشتن انگیزه مطالعه و مشغله زیاد مردم ذکر کرد.

فاضل در سال ۱۳۸۰ پژوهشی با عنوان «بررسی نوع و میزان مطالعات غیردرسی دانش‌آموزان دوره متوسطه و شناسایی عوامل مؤثر بر آن از نظر دانش‌آموزان در شهرستان شهرضا» انجام داد. یافته‌های تحقیق نشان داد بیشترین گرایش موضوعی دانش‌آموزان، موضوعات ادبی (رمان و داستان، شعر و ادبیات) بوده است. همچنین بین موضوعات مطالعه غیر درسی دانش‌آموزان دختر و پسر تفاوت معنادار وجود داشت. حجم زیاد درس، گرانی کتاب، نداشتن علاقه و انگیزه

1 -Numkwen

2 -Eskese

لذت می‌برند. در این پژوهش ۵۶ درصد دانش‌آموزان بعد از مرخص شدن از مدارس به طور متوسط ۲ ساعت در روز مطالعه می‌کنند. یافته‌های این تحقیق، عوامل اجتماعی و اقتصادی را سدی در مقابل شکل‌گیری عادت به مطالعه می‌داند. همچنین نتایج این تحقیق نگرش والدین به مطالعه را، در مطالعه دانش‌آموزان تأثیرگذار می‌داند. بیسوادی والدین، نداشتن دسترسی به تجهیزات الکترونیکی، پر جمعیت بودن اعضای خانواده، نبود روشهای مناسب مطالعه، فقدان کتابداران متخصص، در دسترس نبودن کتاب از جمله عوامل بازدارنده مطالعه در این تحقیق ذکر شده بود.

همچنین تحقیقی با عنوان "کارخانه دیپلم و یا آموزش استعدادها: فرهنگ مطالعه و عادات استفاده دانشجویان از کتابخانه" توسط ناگی^۴ در سال ۱۹۹۸ در کشور بلغارستان انجام شد. جامعه آماری در این تحقیق، متشکل از تعداد ۴۰۰ نفر از دانش‌آموزان تمام وقت بود که در ۸ مؤسسه آموزشی رده‌های بالا، مشغول به تحصیل بودند، جهت گردآوری اطلاعات از روش مصاحبه استفاده شد. در این پژوهش از دانش‌آموزان در

درصد به طور منظم هم از کتابخانه‌ها استفاده کرده و هم خریدار کتاب بوده‌اند. این بررسی، فرضیه جوانان خوانندگان دائمی نیستند را رد کرد.

«عوامل تأثیرگذار بر عادات به مطالعه دانش‌آموزان دوره دبیرستان» عنوان تحقیقی است که در سال ۱۹۹۵ توسط اوگان رامبی^۱ و آدیو^۲ در کشور نیجریه انجام شد. در این تحقیق که هدف آن شناسایی عوامل بازدارنده مطالعه و تعیین روش‌های ترویج عادات مطالعه بود تعداد ۶۰۰ پرسشنامه، بین دانش‌آموزان ۱۰ مدرسه در ایالت آگبوموسو^۳ جنوبی و مناطق شمالی دولت محلی توزیع شد. از این ۱۰ مدرسه ۹ مدرسه پسرانه و یک مدرسه دخترانه بود. در هر مدرسه تعداد ۶۰ پرسشنامه توزیع گردید. نتایج حاصله نشان داد که سطح سواد والدین بر عادت مطالعه فرزندان تأثیرگذار است. ۷۹ درصد از پاسخ‌گویان علاقمند به مطالعه بودند. یافته‌های این تحقیق نشان داد چنانچه این دانش‌آموزان در موقعیت و جو هدایت‌کننده‌ای قرار بگیرند، بیشتر آنان از مطالعه

1 - Ogunrombi

2- Adio

3- Augbomoso

4- Nagy

خصوص استفاده از کتابخانه ها، فرهنگ مطالعه و ارزشهایشان سؤالاتی شد. بیشتر آنها از مجموعه های مؤسسه هایشان استفاده می کردند، در حالی که ۶۰ درصد آنها از یک کتابخانه شخصی یا عمومی استفاده می کردند. دانش آموزان استفاده از کتابخانه های عمومی را مثبت ارزیابی کرده بودند، و انتقاد عمده آنها این بود که میزان فراهم آوری محدود و نیز اندازه مجموعه در اینگونه کتابخانه ها کوچک بوده است.

گاردینر^۱ (۲۰۰۱) پژوهشی با عنوان «ده دقیقه در روز برای مطالعه آزاد» در یکی از مدارس ایالات متحده آمریکا انجام داد. او که خود معلم درس زبان انگلیسی است پژوهش خود را بر روی دانش آموزان یکی از کلاسهای این درس صورت داد. وی در این تحقیق استنباط کرد دانش آموزانی که اغلب مطالعه آزاد دارند از سطح سواد بیشتری برخوردارند و در این گونه کلاس ها نمرات خوبی احرار می کنند. یافته های این تحقیق نشان داد اگر به دانش آموزان در پایان کلاس وقت برای مطالعه داده شود، این کار انگیزه مطالعه را در آنها افزایش داده، به گونه ای که به جای به انتظار نشستن صدای زنگ کلاس،

غرق در مطالعه می شوند. بعلاوه تحقیقات انجام شده در این زمینه نشان می دهد افرادی که در مهد کودک به مطالعه علاقمند می شوند، نه تنها از عادات کاری، توسعه روحی و اجتماعی، ساختار زبان و عملکرد تحصیلی خوبی برخوردارند، بلکه در آزمونهای معیار مربوط به قرائت (مطالعه) نمرات خوبی کسب می کنند. همچنین نگرش دانش آموزان نسبت به مطالعه بهبود می یابد و میزان درک مطلب و دایره لغات آنها توسعه می یابد.

در یک جمع بندی کلی، مرور پیشینه ها حکایت از پائین بودن شدید میزان مطالعه در میان شهروندان ایرانی بویژه دانش آموزان کشور دارد. این نرخ حتی از نرخ میزان مطالعه در یک کشور جهان سوم مثل نیجریه نیز پائین تر است. جا دارد که در جهت شناسایی و حل این معضل در کشور تدابیری اندیشیده شود.

تجزیه و تحلیل داده ها

نتایج پژوهش شامل ۳ بخش می شود: در بخش اول به ویژگی های جمعیت شناسانه و در بخش دوم به بررسی نتایج مطالعه آزاد و در بخش سوم به بررسی عوامل موثر بر مطالعه آزاد دانش آموزان پرداخته می شود:

مطالعه آزاد دانش آموزان در پایان کلاس وقت برای مطالعه داده شود، این کار انگیزه مطالعه را در آنها افزایش داده، به گونه ای که به جای به انتظار نشستن صدای زنگ کلاس،

1- Gardiner

الف: نتایج مربوط به ویژگی‌های جمعیت شناسانه گروه نمونه:

جنسیت: نتایج بررسی نشان می‌دهد، ۵۶ درصد پاسخگویان دختر و ۴۴ درصد آنان پسر می‌باشند. به عبارتی تعداد دانش‌آموزان دختر در دوره متوسطه در نمونه مورد بررسی، بیشتر از تعداد پسران است.

پایه تحصیلی: دانش‌آموزان پایه اول ۴۹/۲ درصد، پایه دوم ۲۵/۷ درصد و پایه سوم ۲۵/۱ درصد از حجم نمونه

پژوهش را تشکیل داده‌اند. همان طوریکه در جدول شماره ۱ مشاهده می‌شود، از نظر میانگین میزان مطالعه آزاد دانش‌آموزان در پایه‌های مختلف تحصیلی (اول، دوم، سوم)، اگر چه تفاوت خیلی زیادی مشاهده نشده است، اما دانش‌آموزان پایه دوم (۴۹/۴۳ دقیقه)، پایه سوم (۴۸/۹۰ دقیقه)، پایه اول (۴۷/۷۹ دقیقه) بیشترین تا کمترین میزان مطالعه آزاد را در شبانه روز داشته‌اند (جدول شماره ۱).

جدول ۱: میانگین و انحراف معیار مطالعه آزاد دانش‌آموزان پایه‌های مختلف تحصیلی به تفکیک

جنسیت

جنسیت	اول دبیرستان			دوم دبیرستان			سوم دبیرستان			کل		
	تعداد	میانگین مطالعه آزاد	انحراف معیار	تعداد	میانگین مطالعه آزاد	انحراف معیار	تعداد	میانگین مطالعه آزاد	انحراف معیار	تعداد	میانگین مطالعه آزاد	انحراف معیار
پسر	۹۳	۴۳/۵۴	۱۷/۹۷	۳۸	۴۳/۰۲	۱۵/۶۶	۳۷	۳۸/۹۱	۱۲/۹۷	۱۶۸	۴۲/۴۱	۱۶/۴۹
دختر	۹۵	۵۱/۹۴	۲۰/۳۸	۶۰	۵۳/۵	۲۱/۶۳	۵۹	۵۵/۱۶	۲۰/۵۵	۲۱۴	۵۳/۲۷	۲۰/۷۳
جمع	۱۸۸	۴۷/۷۹	۱۹/۶۳	۹۸	۴۹/۴۳	۲۰/۱۱	۹۶	۴۸/۹۰	۱۹/۶۱	۳۸۲	۴۸/۴۹	۱۹/۷۱

نکته قابل توجه در این جدول این است که در دانش‌آموزان پسر با بالا رفتن پایه تحصیلی شاهد کاهش مطالعه آزاد (از ۴۳/۵۴ به ۴۲/۴۱) می‌باشیم و حال آنکه در مورد دانش‌آموزان دختر با عکس این فرآیند (از ۵۱/۹۴ به ۵۳/۲۷) مواجه هستیم، یعنی با بالا رفتن پایه‌های تحصیلی دختران میزان مطالعه آزاد آنها نیز افزایش یافته‌است.

رشته تحصیلی: تفکیک رشته تحصیلی دانش‌آموزان در جدول ۲ نشان داد که از کل ۳۸۲ نفر، تعداد ۱۸۸ نفر در سال اول دبیرستان، ۱۰۲ نفر در رشته ریاضی، ۳۹ نفر در رشته تجربی، و ۵۳ نفر در رشته علوم انسانی به تحصیل اشتغال داشته‌اند. از نظر

میانگین میزان مطالعه آزاد دانش‌آموزان در رشته‌های مختلف اگر چه تفاوت فاحشی مشاهده نشده است، اما دانش‌آموزان رشته‌های علوم تجربی (۵۰ دقیقه)، انسانی (۴۹/۹) دقیقه، ریاضی (۴۸/۳۸) به ترتیب بیشترین تا کمترین میزان مطالعه را در شبانه روز داشته‌اند (جدول شماره ۲).

جدول ۲: تعداد دانش‌آموزان و میانگین مطالعه آزاد آنان در رشته‌های مختلف تحصیلی

میانگین مطالعه آزاد	تعداد	طبقات	رشته تحصیلی دانش‌آموزان
۴۷/۷۹	۱۸۸	سال اول دبیرستان	
۴۸/۳۸	۱۰۲	ریاضی	
۵۰/۰۰	۳۹	تجربی	
۴۹/۹۰	۵۳	انسانی	
۴۸/۴۹	۳۸۲	کل	

میزان تحصیلات والدین: حدود ۶ درصد از پدران و ۱۳ درصد از مادران گروه نمونه بی‌سواد، حدود ۱۴ درصد از پدران و ۲۳ درصد از مادران دارای تحصیلات دوره ابتدایی، حدود ۱۸ درصد از پدران و ۲۳ درصد از مادران دارای تحصیلات دوره راهنمایی، حدود ۳۵ درصد از پدران و ۲۹ درصد از مادران دارای تحصیلات متوسطه و دیپلم و بقیه دارای تحصیلات بالاتر از دیپلم بوده‌اند.

شغل والدین: پدران به ترتیب دارای مشاغل آزاد (۴۴/۸ درصد)، کارمند (۱۸/۳

درصد، دبیر (۹/۴ درصد)، کشاورز (۶ درصد)، راننده (۵/۵ درصد)، بازنشسته (۵/۲ درصد)، نظامی (۴/۵ درصد) بوده‌اند. ۲/۶ درصد از پاسخگویان پدرانشان را از دست داده بودند همچنین بیش از ۹۰ درصد از مادران خانه‌دار و بقیه شاغل بوده‌اند.

بیشترین میزان میانگین مطالعه را فرزندان کارگران (۵۴/۶۴ دقیقه در شبانه‌روز) و در مقابل دانش‌آموزانی که پدرانشان کشاورز بوده‌است کمترین میزان مطالعه (۳۸/۴۷ دقیقه در شبانه‌روز) را داشته‌اند.

بررسی داده‌های مربوط به تعداد اعضای

خانواده گروه نمونه نشان می‌دهد، بیشترین میزان مطالعه به خانواده‌های ۳ نفره و کمترین آن به خانواده‌های ۲ نفره اختصاص یافته است. البته در خانواده‌های پرجمعیت (۷-۹ نفره) میزان مطالعه از سهم نسبتاً خوبی برخوردار است به نظر می‌رسد در خانواده‌های پرجمعیت، اعضاء در مطالعه به رقابت می‌پردازند.

بررسی وضعیت میزان درآمد خانواده‌های گروه نمونه نشان داد: حدود ۱۱ درصد از خانواده‌ها دارای درآمد کمتر از ۱۰۰ هزار تومان، حدود ۲۳ درصد دارای درآمد کمتر از ۱۵۰ هزار تومان، ۲۵ درصد دارای درآمد کمتر از ۲۰۰ هزار تومان، ۲۲ درصد دارای درآمد کمتر از ۲۵۰ هزار تومان و فقط ۱۷/۵ درصد دارای درآمد بیش از ۳۰۰ هزار تومان در ماه بوده‌اند.

ب: نتایج مربوط به وضعیت مطالعه آزاد

در این بخش به نتایج حاصل از بررسی توصیفی اطلاعات بدست آمده از سؤال‌های مطرح شده در زمینه وضعیت مطالعه آزاد از نظر میزان مطالعه آزاد، چگونگی علاقمندی به مطالعه، راه‌های تأمین منابع مورد مطالعه، موضوعات مورد مطالعه و چند مورد دیگر اشاره می‌شود:

براساس نتایج پژوهش حاضر، میانگین میزان مطالعه آزاد دانش‌آموزان دوره متوسطه ۴۸/۴۹ دقیقه در شبانه روز بوده است. مقایسه داده‌ها نشان داد که میانگین مطالعه آزاد دختران به طور معناداری (۵۳/۲۷ دقیقه) بیش از پسران (۴۲/۴۱ دقیقه) می‌باشد.

بیش از ۸۵ درصد از دانش‌آموزان اظهار داشته‌اند که در اوقات فراغت خود مطالعه آزاد دارند این در حالی است که فقط ۱۴/۵ درصد از آنان به مطالعه غیردرسی نمی‌پرداختند.

یکی از شاخص‌های متغیر وضعیت مطالعه زمان آشنایی دانش‌آموزان به مطالعه می‌باشد. نتیجه این بررسی نشان می‌دهد بیش از ۴۶ درصد از پاسخگویان در دوره پیش دبستان و ۴۲ درصد در دوره دبستان با مطالعه آشنا شده‌اند و تنها درصد کمی از آنان در دوره‌های بالاتر با مطالعه آشنا شدند.

تعداد عناوین کتابهایی غیر درسی که دانش‌آموزان در سال گذشته خوانده‌اند به‌گونه‌ای می‌تواند گویای میزان علاقمندی به مطالعه آنان باشد. بررسی نتایج در این قسمت نشان داد که بیش از ۳۳ درصد از پاسخگویان در سال گذشته بیش از ۴ عنوان کتاب مطالعه کردند. ۱۶/۵ درصد از آنان ۴ عنوان، ۲۰ درصد ۳ عنوان، ۱۶/۵ درصد ۲

عنوان، ۱۳ درصد یک عنوان کتاب غیردرسی مطالعه کردند. فقط نیم درصد از پاسخگویان اعلام داشته‌اند که در سال قبل هیچ کتابی را مطالعه نکرده‌اند.

بررسی میزان علاقمندی دانش‌آموزان به منابع مورد مطالعه نشان داد که حدود ۳۹/۸ درصد، در درجه نخست به مطالعه مجلات پرداخته و علاقه به خواندن روزنامه و کتاب به میزان ۲۴/۱ در رتبه بعدی قرار گرفته است.

بیش از ۵۷ درصد از دانش‌آموزان گروه نمونه اظهار داشته‌اند که بیشتر اطلاعات خود را از رادیو و تلویزیون کسب می‌نمایند و کتاب و بحث و گفتگو با دوستان با میزان برابر (۱۲ درصد) در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند.

مطالعه با هدف «افزایش سطح معلومات» بیشتر از سایر موارد (۷۲ درصد) از سوی دانش‌آموزان انتخاب شده است. در مقابل «جلب توجه والدین کمتر از سایر موارد به عنوان هدف مطالعه آزاد اظهار شده است.

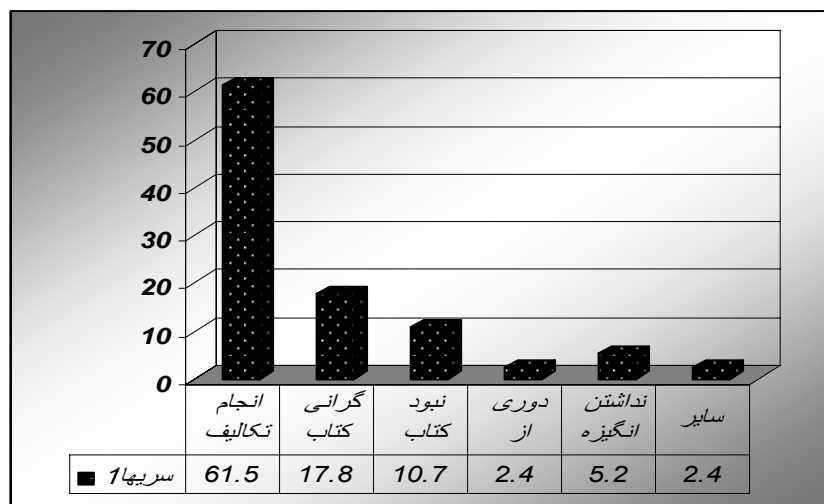
یکی از عوامل مهم و موثر در شکل‌دهی رفتار کودکان، والدین بحساب می‌آیند که می‌توانند به نوبه خود در ایجاد انگیزه فرزندان نقش موثری ایفا کنند. بررسی نظر دانش‌آموزان در چگونگی علاقمند شدن آنان به مطالعه نشان می‌دهد که بیش از ۴۴ درصد از آنان والدین خود را به عنوان اولین و مهمترین عامل علاقمند نمودن آنان به مطالعه عنوان کرده‌اند. همچنین ۲۹ درصد آشنایی با افراد اهل مطالعه و ۱۱/۵ درصد دوستان خود را عامل آشنایی و علاقمندی به مطالعه بیان کرده‌اند.

بررسی نتایج مربوط به موضوعات مورد مطالعه دانش‌آموزان نشان داد علاقه به موضوعات داستانی بیشتر از سایر موضوعات و تقریباً ۲ برابر موارد دیگر بوده‌است. بنابراین لازم است در تالیف انتشارات کتاب‌های غیر درسی به گرایش‌های مطالعاتی افراد جامعه بیش از پیش توجه شود.

حدود ۴۶ درصد پاسخگویان اعلام کرده‌اند که پدران آنها کمتر از ۳۰ دقیقه در شبانه‌روز مطالعه می‌کنند. حدود ۲۲ درصد کمتر از ۴۵ دقیقه، ۱۵ درصد کمتر از ۶۰ دقیقه در شبانه‌روز به مطالعه آزاد می‌پرداختند. فقط ۱۶ درصد از آنان عنوان کرده‌اند که پدرانشان بیش از ۹۰ دقیقه مطالعه می‌کنند. در این مطالعه میانگین مطالعه آزاد پدران ۴/۸/۵ دقیقه در شبانه‌روز بدست آمده‌است.

داده‌های مورد بررسی در زمینه راه‌های تأمین منابع مورد مطالعه نشان داد، امانت از

کتابخانه عمومی بیش از سایر موارد (۳۳ درصد) به عنوان مهمترین راه تأمین منابع مطالعه آزاد انتخاب شده است. خرید منابع (۳۰ درصد) و امانت از دوستان (۲۲ درصد) در رتبه‌های بعدی قرار گرفته است. حدود ۶۱ درصد پاسخگویان مهمترین عامل پائین بودن میزان مطالعه آزاد را انجام تکالیف مدرسه و نداشتن وقت برای مطالعه عنوان کرده‌اند. حدود ۱۷ درصد به گرانی کتاب و ۱۰ درصد به نبود کتاب مناسب در بازار اشاره کردند. موارد دیگر با درصدهای اندک از سوی دانش‌آموزان انتخاب شده است (نمودار شماره ۱).

نمودار شماره ۱: علل پایین بودن میزان مطالعه

حدود ۴۳/۷ درصد از پاسخگویان اعلام کرده‌اند که برای مطالعه به هیچ کتابخانه‌ای مراجعه نمی‌کنند به عبارتی عضو هیچ کتابخانه‌ای نیستند. از میان افرادی که از کتابخانه‌ها استفاده می‌کردند، ۳۲/۷ درصد عضو کتابخانه‌های عمومی، ۱۶/۸ درصد عضو کتابخانه‌های مدرسه، ۳/۷ درصد عضو کتابخانه‌ای اختصاصی بوده‌اند. همچنین نسبت دختران در تعداد دانش‌آموزانی که از کتابخانه‌ها استفاده می‌کردند بیش از جنس

پسرا ن بوده است. حدود ۴۳/۵ درصد از جامعه نمونه مورد بررسی اظهار داشته‌اند که در اوقات فراغت به تماشای تلویزیون می‌پردازند و لذا تلویزیون در پر کردن اوقات فراغت آنان سهم عمده‌ای خواهد داشت، حدود ۲۹ درصد اوقات فراغت را صرف مطالعه آزاد می‌کنند، ۱۷/۳ درصد با کامپیوتر سرگرم می‌شوند و بقیه با درصدهای اندک به کارهای مختلف می‌پردازند.

حدود ۳۳/۸ درصد از خانواده‌های گروه نمونه تنها کمتر از ۱۰ درصد از درآمدشان را صرف خرید مواد خواندنی می‌کنند. ۲۶/۴ درصد از خانواده‌ها کمتر از ۲۰ درصد، ۲۶/۷ درصد کمتر از ۳۰ درصد و تنها ۱۳/۱ درصد از آنان بیش از ۳۰ درصد در آمد خود را برای خرید مواد خواندنی هزینه می‌کنند.

ج: نتایج مربوط به عوامل موثر بر مطالعه آزاد

نتایج این بخش از پژوهش که با استفاده از روش تحلیل عوامل "مؤلفه‌های اصلی" صورت گرفته است، با توجه به بار عاملی حداقل ۰/۳ و واریانس تبیین شده ۲۵/۵۷۸ در جدول شماره ۳ و ۴ به نمایش گذاشته شده است. حاصل تحلیل عوامل روی ۳۱ گویه، دو عامل بود. عامل اول با واریانس تبیین شده ۱۶/۹۴ و عامل دوم با واریانس تبیین شده ۸/۶۴ که در جداول ۳ و ۴ نشان داده شده‌اند. همان‌طوری که در جدول شماره ۳، مشاهده می‌شود که حداقل چهار گویه اول دارای بار عاملی ۰/۶۱۲-۰/۶۳۰ تأثیر بسزایی بر ترغیب به مطالعه آزاد دانش‌آموزان دارند که عبارتند از تشویق والدین به مطالعه، وجود کتابخانه در محل، برگزاری مسابقات کتابخوانی، و برگزاری نمایشگاه کتاب (جدول شماره ۳).

جدول ۳: عامل اول گویه‌های ترغیب‌کننده مؤثر بر مطالعه آزاد دانش‌آموزان

عوامل	عناوین	گویه‌ها	بار عاملی	درصد واریانس تبیین شده	مقادیر ویژه
۱	عوامل بازدارنده مطالعه غیر درسی دانش‌آموزان	تشویق والدین به مطالعه	۲/۸۶۳	۱۹/۰۸۸	۸/۸۲
		وجود کتابخانه در محل تحصیل	۱/۵۸۸	۱۰/۵۸۸	
		برگزاری مسابقات کتابخوانی	۱/۲۸۰	۸/۵۳۳	
		برگزاری نمایشگاه‌های کتاب	۱/۱۰۸	۷/۳۸۸	
		آموزش روش صحیح مطالعه	۱/۰۷۷	۷/۱۸۳	
		افزایش سطح درآمد خانواده‌ها	۱/۰۰۳	۶/۶۸۷	
		توسعه مراکز کتابخوانی در شهرها	۰/۹۱۱	۶/۰۷۲	
		تشویق معلمان به مطالعه	۰/۸۴۴	۵/۶۲۷	
		تشویق دوستان به مطالعه	۰/۷۷۰	۵/۱۲۸	
		مطالعه والدین	۰/۷۲۱	۴/۱۴۰	
		داشتن کتابخانه شخصی	۰/۶۴۴	۴/۲۹۳	
		اختصاص بخشی از برنامه تحصیلی به مطالعه	۰/۶۰۶	۴/۸۴۰	
		عدم تأکید بر حفظیات در مدارس	۰/۵۹۱	۳/۹۴۰	
		قصه‌گویی در خانه توسط والدین	۰/۵۳۹	۲/۵۹۶	
خواندن کتاب توسط والدین	۰/۴۵۳	۲/۰۲۶			
بردن کودکان به کتابخانه توسط والدین	۰/۳۰۰	۱/۸۷۰			

در جدول شماره ۴ که عامل ۲، به نمایش گذاشته شده است، حداقل ۴ گویه وجود دارد که در ایجاد مانع برای مطالعه دانش‌آموزان تأثیرگذار می‌باشند. این گویه‌ها عبارتند از: گرانی کتاب، مشکلات اقتصادی و نداشتن فرصت کافی برای مطالعه، و عادت نداشتن به مطالعه از دوران کودکی (جدول ۴).

جدول شماره ۴: عامل دوم گویه‌های باز دارنده مطالعه آزاد دانش‌آموزان

عوامل	عناوین	گویه‌ها	بار عاملی	درصد واریانس تبیین شده	مقادیر ویژه
۲	عوامل بازدارنده مطالعه غیر درسی دانش‌آموزان	گرانی کتاب	۴/۸۱۲	۳۰/۰۷۴	۸/۷۸
		نداستن زبانهای خارجی	۱/۷۱۰	۱۰/۶۸۸	
		مشکلات اقتصادی	۱/۱۹۴	۷/۴۶۲	
		نداشتن فرصت کافی برای مطالعه	۱/۰۷۲	۶/۷۰۱	
		عادت نداشتن به مطالعه از دوران کودکی	۰/۹۴۳	۵/۸۹۴	
		انجام تکالیف مدرسه	۰/۹۲۳	۵/۷۶۸	
		عدم دسترسی به کتب مورد علاقه	۰/۷۶۳	۴/۷۶۷	
		کمبود کتابخانه های عمومی	۰/۶۸۱	۴/۲۵۵	
		ضعف تبلیغ در زمینه مطالعه	۰/۶۵۱	۴/۸۷۱	
		شمارگان پایین کتاب	۰/۵۹۸	۴/۷۳۶	
		پرداختن به وسایل سمعی و بصری	۰/۵۵۹	۳/۴۹۴	
		خوش بین نبودن نسبت به آینده	۰/۵۲۹	۳/۳۷۹	
		ضعف آموزش و پرورش در گسترش کتابخوانی	۰/۴۸۸	۳/۰۴۹	
		بهااندادن مردم به علم و دانش در جامعه	۰/۴۲۴	۲/۶۵۴	
عدم وجود شیوه آموزش کتابخوانی در مدارس	۰/۳۵۳	۲/۲۰۸			

نتیجه گیری و بحث

نتایج این پژوهش نشان داد که میزان مطالعه آزاد دانش‌آموزان دوره متوسطه در استان مازندران در حدود ۴۸ دقیقه در شبانه روز است. اگرچه این نتیجه در مقایسه با یافته‌های حری (۱۳۵۱) که میزان مطالعه در نوجوانان ۱۹-۱۵ ساله را ۱۴ دقیقه بدست آورده‌است و بحرانی (۱۳۷۶) که میزان مطالعه دانش‌آموزان دوره متوسطه استان فارس را ۵/۵ دقیقه در شبانه روز بدست

آورده‌است، حکایت از رشد میزان مطالعه در بین دانش‌آموزان دارد، اما در مقایسه با یافته‌های اوگان رامبی و آدیو که دانش‌آموزان دبیرستانی نیجریه بعد از مرخص شدن از دبیرستان روزانه ۲ ساعت مطالعه می‌کنند، رضایت‌بخش نیست، لذا این یافته بر ضرورت تلاش در افزایش میزان مطالعه دانش‌آموزان به طور کلی تأکید دارد.

همچنین این مطالعه دریافت که از نظر میزان مطالعه آزاد، بین دانش‌آموزان پسر و دانش‌آموزان دختر مورد مطالعه تفاوت وجود دارد. در این تحقیق دختران بیشتر از پسران به مطالعه آزاد می‌پرداختند و این امر یافته‌های یوسفی (۱۳۷۸-۱۳۷۹) را نیز تأیید می‌کند.

در این بررسی مشخص شد که موضوعات مورد مطالعه اکثر دانش‌آموزان داستان می‌باشد و مطالعه کتب علمی از تقاضای کمتری برخوردار است. یوسفی (۱۳۷۸-۱۳۷۹) و فاضل (۱۳۸۰) نیز در تحقیقات خود به این نتیجه دست یافته‌اند.

در مقایسه با یافته‌های فاضل (۱۳۸۰) که تفاوت معناداری را بین میزان مطالعه آزاد پایه دانش‌آموزان تحصیلی مختلف بدست آورد، در این مطالعه اگرچه دانش‌آموزان دوم دبیرستان بیشتر از دانش‌آموزان سایر پایه‌ها

مطالعه آزاد دارند، اما تفاوت اندک است، لذا این نتیجه یافته‌های فاضل را تأیید نمی‌کند. این پژوهش همچنین دریافت که دانش‌آموزانی که والدین آنها تحصیلات بیشتری دارند، بیشتر به مطالعه می‌پردازند. این نتیجه یافته‌های اوگان رامبی و آدیو را که دریافتند که سطح سواد والدین بر عادات مطالعه فرزندان تأثیرگذار است، را تأیید می‌کند.

گرانی کتاب به عنوان اولین و مهمترین مؤلفه بازدارنده مطالعه آزاد از سوی دانش‌آموزان مورد مطالعه، به دست آمده است. این نتیجه تحقیقات حری (۱۳۵۱) و امانی (۱۳۷۹) را تأیید می‌کند و جا دارد که در این خصوص اقدامات شایسته ای بعمل آید.

هزینه‌های اختصاص یافته به تامین منابع مورد مطالعه از سوی خانواده‌ها بسیار ناچیز ارزیابی می‌شود. این امر ضمن تأیید یافته‌های یوسفی (۱۳۷۸-۱۳۷۹)، حاکی از بحرانی بودن وضعیت اقتصادی، تورم شدید و عدم تناسب درآمد افراد جامعه با هزینه‌ها است. شایسته است با رفع این گونه موانع، کتاب و مواد خواندنی در سبد خانواده‌ها افزوده شود. تشویق والدین به مطالعه فرزندان به عنوان مؤثرترین عامل ترغیب کننده مطالعه آزاد از سوی پاسخگویان بدست آمده است.

پیشنهاد‌های پژوهش

- از آنجایی که اکثر دانش‌آموزان والدین را به عنوان اولین عامل ایجاد آشنایی خویش به مطالعه معرفی نموده اند، لذا این نتیجه ضمن تایید یافته‌های فخرایی (۱۳۷۶) که نگرش مثبت والدین و تشویق آنان به مطالعه بر میزان مطالعه فرزندان می‌افزاید، بر ضرورت تلاش در خصوص پررنگ نمودن نقش والدین در ایجاد عادات به مطالعه کودکان تأکید دارد.
- اگرچه تحقیق حاضر در مقایسه با تحقیقات پیشین، نشان از رشد سرانه مطالعه آزاد دانش‌آموزان استان مازندران دارد و این در واقع به معنای اهتمام بیشتر مسئولین به این امر در سالهای اخیر می‌باشد، اما در عصری که آلودگی فاعل آنرا عصر خردمندی و دانایی معرفی کرده‌است، این میزان به قدری ناچیز است که نمی‌توان آنرا حتی در مقایسه با کشورهای در حال توسعه، بحساب آورد.
- از آنجایی که مطالعه و کتابخوانی مهمترین رکن توسعه هر کشور محسوب می‌شود، لذا گسترش، ترویج و نهادینه نمودن فرهنگ مطالعه باید در رأس برنامه‌های دولت و مردم قرار گیرد و همه دستگاه‌های مسئول با تلاش در جهت رفع موانع موجود، گام‌های جدی‌تری در این زمینه بردارند.
- ۱- یافته‌های تحقیق نشان داد میزان مطالعه آزاد دانش‌آموزان بسیار پایین و در حدود ۴۸ دقیقه در شبانه روز می‌باشد. بررسی یافته‌های فوق حکایت از نیاز مبرم به برنامه ریزی خاص و اجرای طرح‌های تحقیقاتی در زمینه ایجاد عادت به مطالعه و ترغیب دانش‌آموزان با همکاری وزارت آموزش و پرورش، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و سازمان صدا و سیما دارد که اهم آنها عبارتند از:
- برگزاری مسابقات کتابخوانی در سطح ملی و اعطاء جوایز به دانش‌آموزان برنده در هفته کتاب
- برنامه ریزی جهت ایجاد عادات به مطالعه در مهد کودک ها و دوره‌های پیش دبستانی
- برگزاری نمایشگاه‌های کتاب در مدارس و اعزام دانش‌آموزان به نمایشگاه‌های کتاب در خارج از مدارس
- ۲- تحلیل عاملی گویه‌های مربوط به عوامل بازدارنده نشان می‌دهد، "گرانی کتاب" به عنوان اولین و مهمترین عامل بازدارنده مطالعه آزاد از سوی دانش‌آموزان انتخاب شده است، بنابراین پیشنهاد می‌شود،

- در صورت امکان برای دانش‌آموزان یارانه خرید کتاب در نظر گرفته شود. ضمناً لازم است نسبت به افزایش و غنی سازی منابع کتابخانه‌های آموزشی و عمومی اقدامات لازم صورت گیرد.
- ۳- داده‌های مورد بررسی در زمینه تامین منابع مورد مطالعه نشان می‌دهد، امانت از کتابخانه عمومی بیش از سایر موارد (۳۳ درصد) به عنوان مهمترین راه تامین منابع مطالعه آزاد انتخاب شده است، بنابراین پیشنهاد می‌شود سرمایه‌گذاری‌های اساسی و بنیادی در راستای توسعه فرهنگ مطالعه از طریق تجهیز کتابخانه‌های عمومی، آموزشی به کتابهای مورد نیاز دانش‌آموزان جهت تامین منابع مطالعاتی آنان صورت می‌گیرد.
- ۴- بر اساس نتایج تحقیق، حدود ۴۴ درصد از پاسخگویان والدین خود را به عنوان اولین عامل در آشنا کردن آنان به مطالعه معرفی نموده اند. از آنجایی که عادت به مطالعه در دوران کودکی شکل می‌گیرد، لذا می‌توان عمده کردن نقش والدین در فراهم کردن شرایط لازم در این زمینه، عادات مطالعه کودکان را تقویت کرد.
- ۵- بیش از ۵۷ درصد پاسخگویان اظهار داشته‌اند، بیشتر اطلاعات خود را از رادیو و تلویزیون کسب می‌نمایند، بنابراین پیشنهاد می‌شود، سازمان صدا و سیما به تهیه و تدارک برنامه‌های جذاب، علمی و مستند اقدام نماید که در آنها گرایش‌های مطالعاتی افراد مورد توجه قرار گرفته تا علاوه بر بهینه سازی اوقات فراغت دانش‌آموزان، آنها را در تفهیم ارزش مطالعه کمک کند.
- ۶- یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد، " برگزاری نمایشگاه‌های کتاب " چهارمین عامل مهم ترغیب کننده مطالعه آزاد از سوی پاسخگویان انتخاب شده است. بنابراین پیشنهاد می‌شود جهت ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان و کشاندن آنها بسمت مطالعه و کتابخوانی، مدارس و مراکز آموزشی به مناسبت‌های مختلف به برگزاری نمایشگاه‌های کتاب اقدام نمایند.
- ۷- حدود ۴۶ درصد از پاسخگویان اعلام کرده اند که در دوره پیش دبستانی با مطالعه آشنا شدند. از آنجایی که این دوره نقش ارزنده‌ای در تشکیل عادات مطالعه دانش‌آموزان دارد، لذا توصیه می‌شود به منظور تقویت و گسترش این عادات، مربیان در مهد کودک‌ها و والدین در منازل به قصه خوانی برای کودکان بپردازند.

منابع

فارسی

- امانی، غفور (۱۳۷۹). "رابطه مطالعه در دوران کودکی - نوجوانی با مطالعه در دوران بزرگسالی". *کتابداری*، دفتر ۳۴، ص. ۱۵.
- بحرانی، محمود (۱۳۷۶) *بررسی کتابخوانی و مطالعه آزاد دانش آموزان دوره متوسطه استان فارس*. خلاصه مقالات اولین همایش راههای ترویج مطالعه و کتابخوانی. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، معاونت امور فرهنگی
- حری، عباس (۱۳۵۱) *جامعه شناسی کتابخوانی نوجوانان ۱۵-۱۹ ساله*. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی
- دیانی، محمد حسین (۱۳۸۰) «حجم نمونه در پژوهشهای پیمایشی». *کتابداری و اطلاع رسانی*، جلد ۲، شماره ۳، ص. ۶۶-۶۸
- روزنامه اطلاعات «*سرانه مطالعه هر نفر در کشور ۲ دقیقه است*». سال هفتاد و هفتم. شماره ۲۲۶۱۷، سه شنبه ۷ آبان ۱۳۸۱ خورشیدی
- روشهای مطالعه. ترجمه علی اکبر سیف. تهران: انتشارات رشد، ۱۳۶۴، ص. ۵-۷
- ری، کالین (۱۳۷۵) *کتابخانه های آموزشی: راهنمایی برای معلم کتابدار*. ترجمه مهرداد نیکنام، نیره امامی. تهران: دبیرخانه هیات امنای کتابخانه های عمومی کشور، ص. ۱-۴
- زرافشان، علی (۱۳۷۲) *بررسی وضعیت مطالعه غیردرسی دانش آموزان کشور*. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.
- ساندرز، ماریک؛ هولت، تن. "خلق فرهنگ مطلوب خواندن در کشورهای فقیر: نقش طرح استیجینگ لزن"؛ ترجمه فریده عصاره: در گزیده مقالات ایفلا (آمستردام: ۱۶-۲۱ اوت ۱۹۹۸) زیر نظر عباس حری. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۹، ص. ۱۵۳-۱۶۱.
- شریف مقدم، هادی (۱۳۷۵) «*بررسی وضعیت کتابهای غیر درسی دانش آموزان و راه حل های مناسب*». خلاصه مقالات اولین همایش راههای ترویج فرهنگ مطالعه و کتابخوانی. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ص. ۱۶۳
- فاضل، مرتضی (۱۳۸۰) *بررسی نوع و میزان مطالعات غیر درسی دانش آموزان دوره*

متوسطه و شناسایی عوامل موثر بر آن از نظر دانش‌آموزان در شهرستان شهرضا. سازمان آموزش و پرورش استان اصفهان، شورای تحقیقات
 فخرایی، سیروس (۱۳۷۶) بررسی روشهای مؤثر در افزایش میزان مطالعه دانش‌آموزان دوره متوسطه در شهر تبریز. کارنامه شورای تحقیقات اداره کل آموزش و پرورش آذربایجان شرقی
 یوسفی، ابوالفضل (۱۳۷۸-۱۳۷۹) بررسی وضعیت (میزان) مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان دوره متوسطه استان قم. شورای تحقیقات اداره کل آموزش و پرورش استان قم، گزارش تحقیقاتی

لاتین

- Eskes.J.(1994) *The decline in reading is no great problem: a study of book –buying, borrowing and reading*. Bibliotheek en Samen Leving. feb
- Gardiner, Steve (2001) Ten minutes a day for silent reading. *Educational leadership*. V. 59, No.2 , P. 32-35
- Nagy.A. (1998) *Diploma factory and/or training intellectuals: Reading culture and habits of library use of collage and university students*. Konyvtan Figyelo.44(3/4).P.432-43
- Ogunrombi, S. A; Adio, Gboyega (1995) Factors affecting the reading habits of secondary school students. *Library Reviews*, No. 4 ,P. 50-57.
- Osareh, Farideh. (2003) The use and application of multivariate analysis techniques in bibliometric and scientometric studies, *Iranian Journal of Information Science and Technology*, Vol. 1 (2): 59-71.
- Numkwn.S.N. (1994) Reading habits and library development, *Library Focus*.12 (1-2): 141-81